

Poština plačana v gotovini

Cena 2 Din

OPERA

GLEDALIŠKI LIST

NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI 1931/32

CARMEN

Premijera 20. decembra 1931

IZHAJA ZA VSAKO PREMIJERO

UREDNIK: M. BRAVNIČAR

---

*Novosti za damske
plašče pravkar došle!*

**A. & E. Skabernè
Ljubljana**

GLEDALIŠKI LIST

NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

Izhaja za vsako premijero

Premijera 20. decembra 1931

Georges Bizet

»Umetnik nima imena niti narodnosti — on ima inspiracijo ... Hočem smeha, joka, strasti, sovraštva, fanatizma, zločina, ljubezni: da me zadivijo in očarajo. Jaz jih ne bom slabo in žaljivo ocenil ali z njimi ravnal kakor se dela z žuželkami, ki jih za zbirke nabadajo na igle.«

(Georges Bizet.)

V Parizu je prisostvovala 3. marca 1875. izbrana publika premieri »Carmen«. Podobno kakor prejšnje Bizetove opere tudi to njegovo glavno življenjsko delo ni bilo deležno takojšnjega uspeha. Opera je bila sprejeta hladno. Od občinstva in od onih, ki so pričakovali glasbenega dogodka, je bilo slišati precej ostre kritike. Nekateri so bili celo mnenja, da je »Carmen« nemoralna opera, in neki ravnatelj pariškega gledališča je celo odsvetoval ministru, da bi peljal svoje hčerke k tako »pohujšljivi« operi. Nihče ne more popisati skladateljeve bolesti in žalosti vsled neuspeha svojega dela. Edina tolažba so ostali njegovi prijatelji. Da ni imela »Carmen« takojšnjega uspeha, so bile krive razne okoliščine. Bizet je bil novotar, modernist; pariška publika je bila vajena velikih oper, opremljenih z največjim luksusom. Vajena je bila v operah junakov iz »boljših krogov«, sedaj pa jim je Bizet postavil na oder raztrgane cigane, tihotapce in sorodno družbo. Pri premieri je bila Carmen (znamenita Galli-Marié) oblečena v cunjasto obleko, torej popolnoma realistično, in to ni bilo po okusu tedanje boljše pariške družbe. Pri poznejših uprizoritvah so napravili kompromis in oblekli Carmen v svilo. Prvotna oblika opere je z vmesno prozo (v Parizu se še vedno uprizarja v tej obliki), katero je na zahtevo dunajske dvorne opere vglasbil v slogu skladbe Bizetov prijatelj Ernest Giraud, instrumentator Hofmannovih pripovedk. (Pri nas se je vedno uprizarjala z recitativi.)

Zanimivo je, da sta dve popularni melodiji v »Carmen« tujeja izvora: znamenita Habanera je iz Yradierjeve opere »L'Arellito«; ciganska pesem pa iz ogrske Puste. Molitev Micaele v tretjem dejanju pa je skladatelj prenesel iz svoje prejšnje opere »Deklica iz Perth«. Avtor sam je bil prepričanja, da bo znameniti kvintet iz drugega dejanja vžgal občinstvo, ampak uspeh je izostal pri premieri. (Ta primer naj bo dokaz, da je bil Bizet tudi autokritičen in da je znal tudi sam pravilno oceniti vrednost posameznih točk v svoji operi.)

*

Podlaga za opero »Carmen« je bila Prosper Mériméejeva novela, katero je pesnik napisal v času svojega potovanja po Španiji in najbrže po resničnem dogodku. V libreto Meilhaca in Halévyja je vpletena v dejanje nova oseba: Micaela, zato, da ublaži ozadje ciganske tragedije z mehko družinskih čustev. Ciganki Carmen so postavili kontrast Micaelo.

*

Bizetov izrek: »Več realizma, ker namišljenemu miljeju se ne morem prilagoditi,« je prav za prav maksima vsega njegovega ustvarjanja. Z opero »Carmen« je na mah uresničil sen francoske glasbene dramatske umetnosti: doseči in izoblikovati v glasbi realistični slog. Bizet je bil velik in natančen opazo-

valec ljudi in življenja in njegova »Carmen« priča o visoki duševni in tehnični višini polnokrvnega glasbenika. Bil je občudovalec Wagnerjeve umetnosti (»Wagner je genij brez primere« je nekoč napisal) in z njim ima sorodnost naziranja, da je orkester glavni nosilec glasbene drame. Med tem ko je Wagner zanikal in ovrigel vse stare operne oblike, je Bizet ostal zvest prejšnjim ter je v okvirju teh ustvaril nov izraz v glasbeni drami — verizem.

*

Georges Bizet je bil rojen l. 1838. v Parizu. Njegov oče je bil glasbenik in je že zgodaj zapazil sinovo nadarjenost za glasbo. Oče ga je poslal študirat na konservatorij, ko je bil star komaj devet let. Šolal se je pri raznih profesorjih in med njegove učitelje spada tudi Charles Gounod, avtor »Fausta«. Z devetnajstimi leti je že dobil »Veliko rimsko premijo« za skladbo, kateri so prisodili drugo ceno »samo zato, ker je bil njen avtor — šele otrok«. Ko je dobil nagrado, je nadaljeval svoje glasbene študije v Rimu, kjer je bil skupno s H. Berliozem in kjer je imel priliko, da se je natančneje seznanil s Palestrinovo glasbo in z Napoletansko opero, ki je pomenila višek takratne reprodukcije. Po smrti svoje matere se je vrnil v Francijo in od tega časa začenja njegovo ustvarjajoče delo in tudi življenje polno materijalnega pomanjkanja.

Bizet je bil izboren pianist; napravil je sam klavirski izvleček »Carmen« in tudi izvleček »Mignon« je njegovo delo. Preživljal se je zelo skromno s korepeticijami in lekcijami ter delal aranžmaje za različne instrumentalne sestave. Tudi operet se je lotil v družbi drugih skladateljev, samo da bi zaslužil za vsakdanji kruh.

Pred »Carmen« je Bizet napisal tri opere: »Iskalci biserov«, »Deklica iz Perthá« in »La guzla d'Emir«, ki so bile kot dialogne opere predhodnice »Carmen«. Poleg teh oper ima Bizet še več drugih stvari, ki pa so vpricho »Carmen« manj pomembne. Radi pregleda omenim na tem mestu še opero »Djamilah«, opereto »Doktor Mirakel«, glasbo k Daudetovi drami »L'Arlesienne«, ki je obdržala kot suita svojo popularnost do današnjih dni, nekaj ouvertur, pesmi in simfoničnih stavkov. Opero iz življenja ruskega carja Petra Velikega pa je sežgal.

*

Bizet ni doživel uspeha svoje »Carmen«. Umrl je točno tri mesece po premieri, 3. junija 1875. v Bougivalu v naročju svoje oboževane žene, hčerke skladatelja »Židinje« Halévyja. Kmalu po skladateljevi smrti pa se je »Carmen« uveljavila najprvo v Parizu, nato na Dunaju, Dublinu, New-Yorku, Petrogradu in l. 1883. je doživela že stoto predstavo.

M. B.: Friedrich Nietzsche in „Carmen“

Noben filozof ni bil v tako tesnih odnošajih do glasbe kakor veliki življenjski optimist Nietzsche. V njegovih knjigah od »Rojstva tragedije« pa do »Volje k moči« je vse polno aforizmov, misli in odstavkov, ki zadevajo glasbenike in glasbeno estetične probleme. V dveh brošurah, »Wagnerjev slučaj« in »Nietzsche contra Wagner«, je obračunal z etiko Wagnerjeve glasbe. V teh spisih je Nietzsche obrazložil, da se njegova filozofska načela bijejo z etično vsebino Wagnerjevih umetniških ustvaritev. Poleg teh dveh knjig so za glasbenike najzanimivejše pripombe k operi »Carmen«. Te glose, ki jih je Nietzsche napisal na rob klavirskega izvlečka, so dokument filozofovega izčiščenega glasbenega okusa in velikega instinkta, zvezanega s proroško gotovostjo v kritičnem gledanju glasbenih vrednot. Opero »Carmen« je posebno vzljubil. Pojmovanje ljubezni v operi »Carmen« se je krilo z Nietzschejevim filozofskim. Ampak ne samo libreto, temveč v prvi vrsti Bizetova glasba in harmonija in smiselnost obeh je Nietzscheja navduševalo, da je smatral to delo za najpopolnejše v operni literaturi. Svojemu prijatelju, muziku in skladatelju Petru Gastu, je v pisnih razodeval svoje misli o glasbenih zadevah. Peter Gast je bil njegov glasbeni spovednik in ko je Nietzsche prvikrat slišal »Carmen«, mu je ta takoj sporočil: »Genova, 28. nov. 1881. Hura! Prijatelj! Spet sem spoznal nekaj dobrega, opero Georga Bizeta (kdo je to?): »Carmen«. Poslušaj jo kakor kakšno Mériméejevo novelo, duhovito, močno, tu in tam pretresljivo. Pravi francoski operni talent, prav nič zbeگان po Wagnerju, zato pa pravi učeneč Hector Berlioz. Kaj takega sem tudi pričakoval. Zdi se, da so Francozi na boljši poti v dramatski glasbi; in oni imajo v glavni točki eno dobroto pred Nemci: strasti niso pri njih tako rekoč privlečene za ušesa (kakor n. pr. vse strasti pri Wagnerju.)«

Nietzsche je redno poročal svojemu prijatelju o uprizoritvah in uspehih »Carmen« iz Genove, kjer je tiste čase bival. Ko je zvedel, da je Bizet že umrl, je dal duška svoji žalosti v pismu in pri tej priliki je spet poročal o operi. »Libreto je občudovanja vredno, blizu trditve sem, da je 'Carmen' najboljša opera, kar jih je, in kolikor časa bomo živeli, bo na repertoarju vse Evrope.«

Pozneje, ko je slišal opero dvajsetič, je napisal v knjigi »Wagnerjev slučaj« sledeče: »Včeraj sem slišal — če hočete verjeti — dvajsetič Bizetovo mojstrovino. Spet sem izdržal z nežno pobožnostjo, spet nisem zbežal. Ta zmaga nad lastno nepotrpežljivostjo me preseneča. Kako izpopolnjuje človeka takšno delo. Človek postane sam 'mojstrovina'. — In resnično, vsakokrat, ko sem poslušal 'Carmen', sem se zdel več filozofa in boljši filozof, kakor se navadno čutim: tako potrpežljiv, srečen, indijski in nastanjen... Pet ur sedenja: prva stopnja k sve-

tosti!... Ta glasba se mi zdi popolna. Ona prihaja k nam prožna-lahka in z vljudnostjo. Ona je prijazna in se ne poti. Vse dobro je lahkotno, vse, kar je dobrega teka z nežnimi nožicami: prvi stavek moje estetike. Ta glasba je huda, rafinirana, fatalistična: in vendar ostane poljudna — to ni ne rafiniranost ene rase, ne posameznika. Ona je bogata. Ona je precizna.«

Kmalu zatem, ko je Nietzsche spoznal »Carmen«, si je preskrbel njen klavirski izvleček z italijanskim tekstom in ga izčrpno preštudiral. Svojemu prijatelju Petru Gastu, ki še ni poznal opere, je poslal svoj klavirski izvleček z robnimi pripombami:

»Dovolil sem si napisati na rob izvlečka nekatere glose — v zaupanju na Vašo človekoljubnost in muzikalnost. In Summa Vam dajem mogoče lepo priliko, da se mi boste smejali...« Ta izvleček je danes v Nietzschejevem arhivu, ki ga upravlja njegova sestra E. Förster-Nietzsche in je dokument filozofovega velikega glasbenega razumevanja. Takoj na začetku predigre je napisal opombo: »Sijajen cirkuški šunder.« Tragični motiv, ki sledi predigri, je za Nietzscheja: »Epigram na strast in najboljše, kar je bilo po Stendhalu napisanega sur l'amour«. Ta opomba ima izčrpnjšo razlago v brošuri »Wagnerjev slučaj«, kjer govori o »Carmen«: »Končno ljubezen, spet v naravo prenešena ljubezen! Ne ljubezen, višje device! Brez Sentine sentimentalnosti! Temveč ljubezen kot usoda, kot fataliteta, cinična, nedolžna, strašna — in ravno v tem narava! Ljubezen, ki je v svojih sredstvih vojna, na svojem dnu smrtno sovraštvo spolov! — Ne poznam nobenega primera, kjer bi bila tragična dovtipnost, ki je bistvo ljubezni, tako strašno izražena, kakor ravno v zadnjem vzkliku Don Joseja, s katerim se zaključí tudi opera:

Da, jaz sem jo umoril!
O Carmen, življenje moje!

Takšno pojmovanje ljubezni (edino, ki je vredno filozofa) — je redko: ona dvigne umetnino nad tisoč drugih. Kajti povprečno delajo umetniki isto, kar dela ves svet, včasih še slabše — ljubezen razumejo krivo.«

Zbor pobalinčkov v začetku prvega dejanja mu izredno ugaja že zato, ker je: »Srečna misel, obiti takšen soldaški marš (stražo) s parodijo. Brez spakovanja! Zveni srčkano.« Zbor tobačnih delavk je »kakor dih iz vrtov Epikurja«. Habanera, ki jo poje Carmen, je: »Eros, kakor so ga občutili stari (Grki) — zapeljivo igrajoč, hudoben, demoničen, nepremagljiv. Za prednašanje je treba prave čarovnice. — Ne poznam nič enakovrednega. — (Peti jo je treba italijansko in ne nemško.)« »Duet (med Micaelo in Don Josejem) je za eno stopnjo pod mojim okusom — preveč sentimentalni, preveč tannhäuserski. Sicer pa je kult, matere francoski. — To občutimo mi drugače.« Krik iz tovarne in prepir delavk je Bizet opisal z glasbo, ki je:

»Brez spakovanja! To pomeni precej. (Pomislite, kaj bi napravil na tem mestu Rich. Wagner.) «Seguidiglia — jo zelo občudujem! — Tudi tekst.»

«K najbolj poljudni melodiji, Escamillovi pesmi »Srčno na boj tozero!«, je Nietzsche pripomnil: »Sem jo večkrat slišal ponoči peti na ulicah. Genovčanom je šla v kri. Meni tudi.« Zelo mu je ugajal kvintet tihotapeev. »Neka vrsta tarantele. Radi brezprimerne gracije je občudovana z moje strani.« Finale drugega dejanja je »vzorec za finale«. Predigra k tretjemu dejanju s harfo in značilno uporabo lesenih pihal je »mojstrsko delo dobre glasbe«. Posebno pa mu je všeč predigra k zadnjemu dejanju in jo v svojih opazkah precej izčrpno glosira z ozirom na njeno obliko in instrumentacijo. V Genovi je imela takrat takšen uspeh, da je publika zahtevala dve do tri ponovitve na večer. »Zadnja scena«, pravi Nietzsche, »je dramatična mojstrovina — za študij! Stopnjevanja, kontrastov, logike itd.»

Noben važnejši akcent, noben izrazitejši harmoničen postop, z eno besedo, nobeno mesto ni šlo mimo Nietzschejevih ušes, ne da bi ga zapazil in glosiral. V času, ko je Nietzsche pisal opombe h »Carmen«, si je ta mojstrovina šele utirala pot v svet. Nietzscheju je bil na razpolago edino klavirski izvleček in uprizoritve v Genovi. Na podlagi teh si je ustvaril svojo sodbo, ki ni zgubila ali utrpela do današnjih dni prav ničesar. To naj bi bil obenem dokaz ostrega gledanja in filozofovega izčiščenega okusa. Nietzschejeve glose k operi »Carmen« so obenem dokument filozofovega naziranja o glasbi in glasbeni estetiki.

Vsebina

I. Po svetovni vojni v nemirni Španiji. Pred tobačno tovarno. Vojaki za žično oviro. Dolgčas. Otroci se igrajo toreadorje. Pride kmečko dekle. Micaela išče narednika Joséja. Ni ga. Odide. Nato premena straže. José s svojim oddelkom in novi kapetan Zuniga. Odmor v tovarni. Delavke pridejo na dvorišče. In pride Carmen. Zagleda novega kapetana in novega narednika. Ta ji je všeč. Zapoje habanero. José se ne zmeni zanjo. Vrže mu cvet v obraz in zbeži. Zvonec pokliče delavke spet v tovarno. José ostane sam na straži. Pride Micaela in mu prinese pozdrav matere. Naenkraf vrišče in trušč v tovarni. Carmen je v prepiru ranila delavko Manuelito. Kapetan pošlje Joséja po Carmen. Napoved aretacije. Carmen zapeljuje in prosi Joséja, da jo spusti. José se vda. Ko jo peljejo, ji omogoči beg. Ulica se krohota kapetanu. Zuniga jo hoče preplašiti in ustreliti v zrak. Tako žali svobodoljubno ulico, ki navali s kamenjem na vojake. Straža ustreliti delavko, delavec vojaka. V gneči so pohodili otroka. Obupna mati kriči: »Glejte, ljudje božji, kaj ste storili!«

II. V beznici Lillasá Pastije. Dva meseca pozneje. Iz delavke je postala Carmen — pevka in tihotapka. Zabava se z ofi-

cirji in zapeljuje toreadorja Escamilla. Po policijski uri pride degradirani José, ki so ga zjutraj spustili iz ječe. Tajno je izginil ponoči iz kasarne. Pijeta in plešeta. Izenada tromba. Alarm. José hoče v kasarno, Carmen užaljena. José ji pokaže cvet, ki mu ga je vrgla pred dvema meseci v obraz. Tako je mislil ves čas nanjo. Carmen ga vabi med tihotapce. José se premaga in se boče vrniti v kasarno. Pa pride pijani Zuniga in Joséja pograbi ljubosumnost. Pretep. Joséju pridejo na poziv Carmen tihotapci na pomoč in vržejo Zuniga skozi vrata. Joséjeva usoda je zapečaten. V kasarno ne more več. Zoper predpostavljenega je potegnil orožje. Tako postane dezertar in tihotapec.

III. Visoko v gorah. Po polnoči. Tihotapci prihajajo. Carmen in José sta skregana. Ni harmonije med njima. Joséja peče vest. V bližini je dom njegove matere. Carmen se norčuje iz nje. Iz kart bere temno usodo: smrt. Toda, kaj jo briga vse to. Tihotapci odidejo in pustijo Joséja na straži. Noč prehaja v rano jutro. Micaela je prišla v tihotapsko sotesko iskat Joséja. Mati mu umira. Escamillo ne more pozabiti Carmen. Zato je prišel za njo. Ko se spozna s Joséjem, boj na nož. Escamillu spodrsne in da se ni vrnila Carmen, bi ga bil José umoril. Carmen očitno pokaže svoje simpatije do toreadorja. V Joséju kipi vsa kri. V skalah iztaknejo Micaelo in José, ko izve, da ga kliče na smrt bolna mati, se odpravlja na pot. Po skalovju odmeva pesem Escamilla. Carmen hoče za njim, José ji prestreže pot z nožem. Prava smrtna grožnja. Carmen se ji zakrohoče. Ves zbor tihotapcev zre plašno nanjo. Za gorami vzhaja solnce.

IV. Pred blagajno in bufeti arene. Polno ljudstva. Bedni Španec, ki je izgubil vid na maroški fronti, berači s svojo družino. Periferija je prišla pred areno. Nato povorka toreadorjev. Ulica vriska in poje. Med gnečo človek mrkega obraza. Lica upadla in bleda. José. Na drugi strani Carmen, ki vrže mimo-idočemu toreadorju evetje. Boyi kličejo na prostore. Mercedes in Frasquita svarita Carmen pred Joséjem. Carmen se ga ne boji. Sede k mizi pred bufetom, da se ohladi. José pristopi in jo prosi, da začneta novo življenje. Carmen noče, ker ljubi Escamilla. Ko hoče v areno, jo José ustrelji. Smrtno zadeta pade. Iz bufeta prihitijo natakariji — natakariice, policijski komisar aretira Joséja, stara trafikantka pa se skloni k mrtvememu truplu Carmen in moli: »Oče naš, kateri si v nebesih...«

*

Tragedija »Carmen« je realistična. Zato tudi režija. Operni igralec, od solista do zbora in baleta, vsi so nđedeljena celota. Vsi morajo dramo podoživljati in jo podoživljeno predstavljati. Vsi morajo igrati. »Carmen« ni nacionalna igra Španije, temveč je ljubezenska žaloigra. To je njena občečloveška osnova. Zato je mogoča v današnji Španiji prav tako kot v prefekli. Realizem je najpopolnejša oblika gledališke umetnosti. B. K.

Razno

V Bratislavi je bila pred nekoliko tedni uspela premiera opere Jaroslava Křička »Bílý pán« na tekst J. L. Budine. Prva uprizoritev te opere je bila v Brnu l. 1929. pod taktirko Ant. Balatke, za bratislavsko uprizoritev pa je predelal tekst pisatelj Max Brod in skupno s skladateljem predelal vso opero, tako da je imela ta uprizoritev značaj novo uprizorjenega dela.

Nova opera Richarda Strauša.

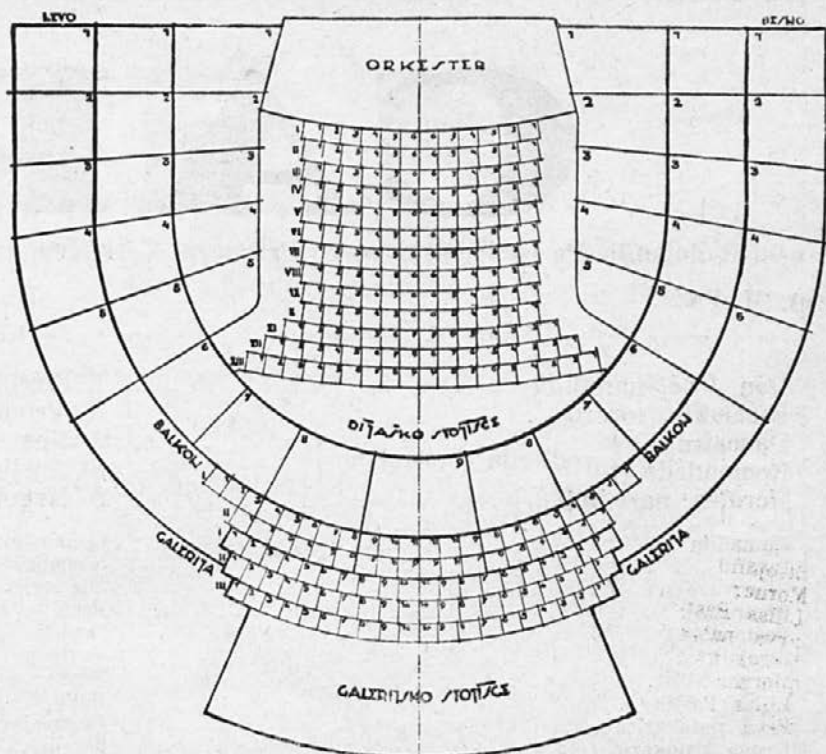
Skladatelj Richard Strauß je dovršil novo opero »Arabella« na tekst Huga v. Hofmannsthala. To je zadnji libreto nemškega pesnika, čigar skice segajo v l. 1911. Oba avtorja sta z »Arabello« ustvarila sestrico »Kavalirju z rožo«, kar je razvidno že iz medsebojnega dopisovanja v času nastajanja opernega libreta. Središče partiture je tudi dunajski valček, podobno kakor v »Kavalirju z rožo«, zunanji okvir stvari pa je dunajsko družabno življenje.

Opera Jožefa Haydna.

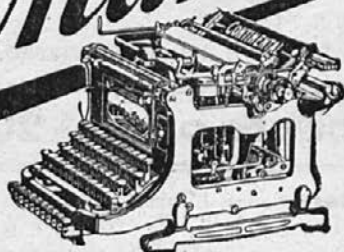
Prihodnje leto bo ves glasbeni svet proslavil 200letnico rojstva skladatelja Haydna. Za to priliko nameravajo osvežiti in uprizoriti že pozabljeno opero znamenitega nemškega skladatelja. Še v času, ko je Haydn živel, je imela od vseh njegovih odrskih stvari največ uspeha opera »Orlando Paladino« (Vitez Roland). V letih 1787.—1805. je bila uprizorjena v Bratislavi, Pragi, Dunaju, Brnu, Draždanih, Lipskem, Frankfurtu, Gradcu, Hamburgu etc. Libreto je črpal vsebino iz Ariostovega junaškega eposa in opisuje ljubezensko trpljenje Viteza Rolanda.

RAZVRSTITEV SEDEŽEV V DRAMI

Continental

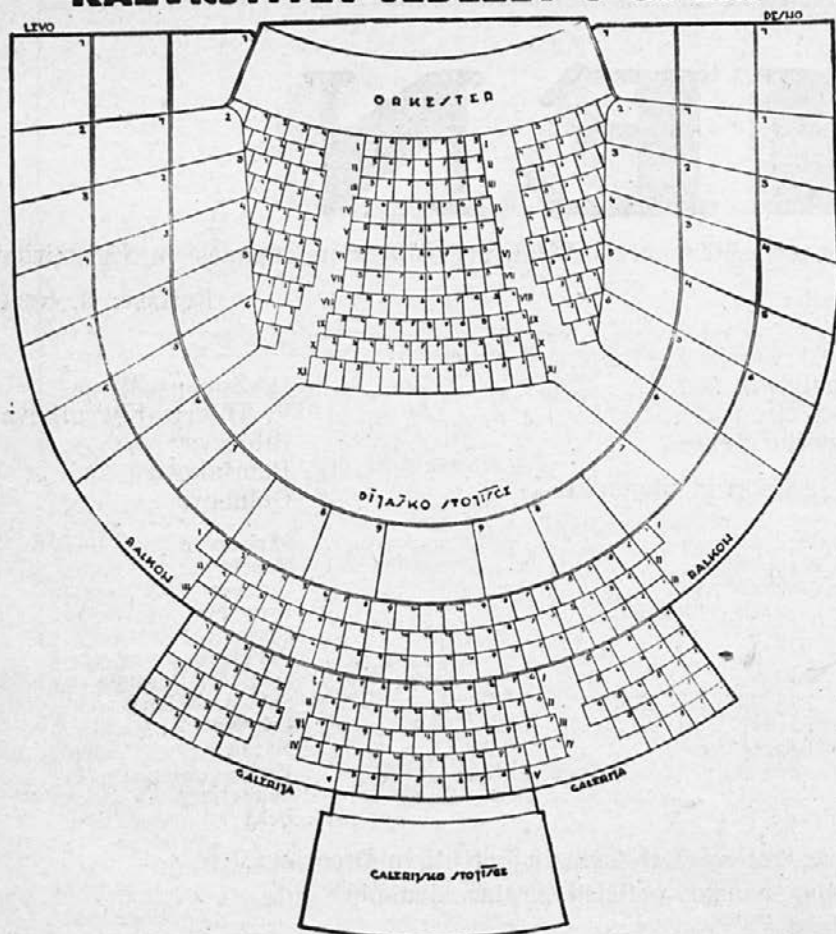
IVAN LEGAT

MARIBOR
VETRINJSKA 30
TELEFON INT. 24-34

LJUBLJANA
PREŠERNOVA 44
TELEFON INT. 26-36

RAZVRSTITEV SEDEŽEV V OPERI

„RIBA“ Ljubljana Gradišče 7

trgovina z raznovrstnimi sladkovodnimi in
svežimi ter konzerviranimi morskimi ribami

Specijalna zajutrkovalnica vsakovrstnih rib - Vinotoč

Lastnik I. Ogrinc

Telefon 25-84